
***Народне мистецтво
у міждисциплінарних дискурсах:
теорія, методика, термінологія***

УДК 7.031.4.016.4:391-037(477:474.5)

Олена ФЕДОРЧУК, Тетяна КУЦІР,
Егле КУМПІКАЙТЕ, Дайва МІЛАШЕНЕ,
Еріка НЕНАРТАВІЧЮТЕ

**У ПОШУКАХ
ЕТНОМИСТЕЦЬКОЇ
ІДЕНТИЧНОСТІ:
українсько-литовські студії (зустріч перша)**

Стаття розпочинає серію хронік, мета яких — висвітлювати українсько-литовський міждисциплінарний науково-дослідний проект «Орнаментика етнографічного текстилю Західної України та Литви: універсальні й унікальні параметри». Репрезентуються мета та завдання проекту, а також усі заходи першої українсько-литовської зустрічі, що відбулася у січні 2018 р. у стінах Інституту народознавства НАН України.

Ключові слова: Україна, Литва, етнічне мистецтво, культурні маркери, етнографічний текстиль.

© О. ФЕДОРЧУК, Т. КУЦІР, Е. КУМПІКАЙТЕ та ін., 2018

ISSN 1028-5091. Народознавчі зошити. № 2 (140), 2018

Сучасний світ переживає епоху глобалізації, виклики якої приймають учені усіх галузей наукових знань. Проблемою тисячоліття стала уніфікація культурного простору, яка загрожує неповторній етнічній мозаїці світу. Ґрунтовне вивчення усіх ризиків цієї проблеми та вироблення стратегії протистояння негативним процесам об'єднує міжнародні міждисциплінарні зусилля. Актуальним напрямком спільних наукових розвідок став феномен етносу, зокрема вивчення широкого кола питань етнічної самоідентифікації.

Етнічна самоідентифікація, як усвідомлене чуття духовної єдності зі своєю нацією, передбачає глибокі знання з історії та культури. Отож до авангардних завдань сучасної наукової думки належить дослідження маркерів етнічного мистецтва.

У січні 2018 р. розпочалося українсько-литовське міждисциплінарне дослідження «Орнаментика етнографічного текстилю Західної України та Литви: універсальні й унікальні параметри». Вивчати особливості етномистецької ідентичності двох європейських народів разом взялися українські мистецтвознавці (співробітники відділу народного мистецтва Інституту народознавства НАН України), литовські технологи (співробітники кафедри матеріалознавства факультету Інженерії механіки і дизайну Каунаського технологічного університету) й литовський етнограф (співробітниця Музею народного побуту Литви). Загалом у науково-дослідному проекті, розрахованому на 2018—2019 рр., беруть участь шестеро українців та шестеро литовців. Грант фінансують Міністерство науки і культури України та Науковою радою Литви.

Етнографічний текстиль об'єктом наукових розвідок обрано не випадково. У центрі уваги пам'ятки народного ткацтва як давнього виду декоративно-ужиткового мистецтва, у якому добре збереглися архетипи національної орнаментики. Увагою охоплені також будуть твори народної вишивки і в'язання (нитками і бісером) та вибійки на тканині. Одним із своїх завдань українські та литовські учені бачать вивчення орнаментальних трансформацій не лише в просторі й часі, а й у споріднених із ткацтвом інших видах народного мистецтва.

Практичну цінність спільного українсько-литовського проекту складуть відкриті для вільного відвідування просвітницькі заходи, спрямовані на популяризацію надбань західноукраїнського та литовського мистецтва. Заплановані заходи будуть

23.01.2018 р. Триває робочий семінар. З вітальним словом виступає директор Інституту народознавства, академік НАН України С.П. Павлюк. Фото Т. Куцир

23.01.2018 р. Директор ІН НАН України з учасниками українсько-литовського проекту «Орнаментика етнографічного текстилю Західної України та Литви: універсальні й унікальні параметри»: О. Федорчук, С. Павлюк, Д. Мілашене, Л. Герус, Е. Кумпікайте, О. Болюк, О. Никорак, Ж. Рукуйжене, Е. Ненартавічюте, Т. Куцир, Г. Лаурецкене, О. Козакевич. Фото О. Шпак

сприяти ідентифікації українців і литовців як давніх цікавих один одному і світу європейських етносів; формуванню стійких смислових конструктів національної самосвідомості й патріотизму. Одним із важливих завдань проекту є сприяння процесам відродження етнічного мистецтва в Україні та Литві.

У ході спільних емпіричних та теоретичних студій передбачається обмін профілюючими знаннями: українські та литовські учені здійснюватимуть синхронне дослідження художньо-стилістичних (художній орнамент) і технологічних (технічний орнамент) параметрів орнаментики західноукраїнського та литовського текстилю. Міжнародна співпраця, що передбачає застосування методу аналогій та порівнянь, уможливить встановлення спільних та відмінних маркерів часо-просторових традицій українського та литовського мистецтва.

Перша триденна зустріч в рамках виконання українсько-литовського проекту «Орнаментика етнографічного текстилю Західної України та Литви: універсальні й унікальні параметри» відбулася 23—25 січня у Львові в стінах Інституту народознавства Національної академії наук. Інформація про цю зустріч та її заходи була завчасно розміщена на сайтах Львівської міської ради [5] та Інституту народознавства НАН України [6].

Учасниками першої зустрічі з українського боку стали: Олена Никорак (керівник проекту), Людмила Герус, Олена Федорчук, Олег Болюк, Олена Козакевич, Тетяна Куцир (м. Львів, Інститут народознавства, відділ народного мистецтва). Литовську сторону представили: Егле Кумпікайте (керівник проекту), Дайва Мілашене, Жанета Рукуйжене, Гінта Лаурецкене (м. Каунас, Каунаський технологічний університет, факультет інженерії механіки і дизайну) та Еріка Ненартавічюте (Кайшядоріський р-н, Румшішкес, Музей народного побуту Литви).

Співпраця розпочалася з робочого семінару. З вітальним словом виступив директор Інституту народознавства НАН України — академік НАН України Степан Петрович Павлюк. Учений наголосив, що «українсько-литовські зв'язки мають багатовікову історію, зокрема у політиці, економіці та мистецько-культурному діалозі. Особливо виразно вони проявилися у народному мистецтві. Підтвердженням цього є давні артефакти, які зберігаються у музеях обох держав. Маркери етнічної ідентичності відстежуються, передусім, у текстильній галузі. Предмет дослідження — своєрідні та спільні параметри етнотканин Литви та України. Це черговий проект, особливість якого полягає у фундаментальному вивченні художньої культури обох народів». Завершуючи вступне слово, С.П. Павлюк побажав успішного виконання задуманого [1].

У ході робочого семінару було уточнено мету та завдання проекту (доповідали: О. Никорак, Е. Кумпікайте); узгоджено план зустрічей на 2018—2019 рр. (доповідали: Е. Кумпікайте, О. Федорчук); узгоджено тематику наукових семінарів на 2018 р. (доповідали: Д. Мілашене, Л. Герус); сплановано роботу в музеях України й Литви на 2018 р. (доповідали: Е. Ненартавічюте, О. Козакевич); обговорено питання щодо публікування результатів до-

сліджень у індексованих міжнародних виданнях, фахових литовських та українських наукових і науково-популярних часописах (доповідали: Е. Кумпікайте, О. Федорчук, О. Болюк, Т. Куцир).

На завершення робочої зустрічі її учасники зробили пам'ятну світліну.

Загальнодоступним заходом першої зустрічі, організованим для співробітників різних відділів Інституту народознавства НАН України, став науково-практичний семінар, який відбувся зранку другого дня литовського візиту. З доповідями виступило троє литовських колег. Зокрема Е. Кумпікайте у презентації «Ornamentation of West Ukrainian and Lithuanian Folk Textile: Universal and Unique Parameters» («Орнаментика етнографічного текстилю Західної України та Литви: універсальні й унікальні параметри») представила колектив литовських учасників гранту та розповіла про Каунаський технологічний університет загалом. Також ознайомила українців з іменами найвідоміших дослідників литовського текстилю й коротко проаналізувала їхні праці. Родзинкою виступу стала популяризація програмного забезпечення «Ornamentika», створеного і запатентованого литовськими ученими Каунаського технологічного університету. Е. Кумпікайте також поділилася досвідом створення приватної електронної «Data Base of Folk Skirts» («Бази даних народних спідниць»).

Д. Мілашене свою доповідь з аналогічною назвою «Ornamentation of West Ukrainian and Lithuanian Folk Textile: Universal and Unique Parameters» також розпочала із представлення свого університету та його дев'яти факультетів; зупинилася на роботі факультету Інженерії механіки і дизайну; вказавши назви базових та факультативних курсів, що тут викладаються.

Основна ж частина доповіді Д. Мілашене була присвячена етапам роботи над виконанням проекту. Зокрема, учена провела короткий екскурс по установам і музеям Литви, у яких планується проведення наукових семінарів та робота з вивчення й фіксування артефактів етнографічного текстилю. Виступ ілюструвався етнографічними картами та світлинами. На світлинах знайшли відображення ландшафтні та урбаністичні краєвиди Литви; а також експозиційні зали етнографічних та мистецьких музеїв. Виступ Д. Мілашене викликав найбільшу цікавість

ISSN 1028-5091. Народознавчі зошити. № 2 (140), 2018

24.01.2018 р. Триває науковий семінар. Доповідає Е. Кумпікайте. Фото О. Федорчук

24.01.2018 р. Триває науковий семінар. Доповідає Д. Мілашене. Фото О. Федорчук

слухачів семінару. Із залу пролунали запитання (від Миколи Балагутрака, Ганни Врочинської), навіть, виникла коротка дискусія про сучасну етнічну свідомість українців та литовців, їхнє ставлення до національних традицій.

Е. Ненартавічюте у презентації «The open air Museum of Lithuania» (Музей народного побуту Литви) розповіла про експозицію та фондів збірки Музею в Румшішкесі, де планується проведення другої зустрічі. Присутні на семінарі слухачі мали змогу зачаруватися природними та рукотворними багатствами заснованого у 1966 р. на мальовничому узбережжі Каунаського моря найбільшого в Європі Музею під відкритим небом (195 га). Доповідачка розповіла, що у музеї представлені етнографічні регіони Литви кінця XVIII — першої половини ХХ ст.: Дзукія, Аукштайтія, Сувалкія, Жемайтія і Мала Литва.

Вже опівдні першого дня розпочалася дослідницька праця у фондосховищах Музею етнографії та художнього промислу ІН НАНУ (далі — МЕХП). Учені з України та Литви мали змогу фо-

24.01.2018 р. Науковий семінар веде Л. Герус. Доповідає Е. Ненартавічюте. Фото О. Федорчук

25.01.2018 р. Е. Кумпикайте, Ж. Рукуйжене, Г. Лаурецкене опрацьовують пам'ятки з колекції МЕХП. Фото О. Федорчук

25.01.2018 р. Д. Мілашене та М. Шульга проводять сканування рушників. Фото О. Федорчук

тографувати та сканувати експонати з фондів «Народна тканина» (зав. фондом Галина Виноградська) та «Сучасний текстиль» (зав. фондом Галина Качор). Об'єктами перших досліджень і фіксацій ста-

ли 132 артефакти домашнього ткацтва (рушники, скатертини, верети, фрагменти тканини, хустини) кінця ХІХ—ХХ ст. з західноукраїнських теренів: Волинської, Рівненської, Львівської, Закарпатської, Івано-Франківської, Тернопільської, Чернівецької областей.

Найбільшу групу пам'яток склали рушники (73 об'єкти). Литовським дослідникам впало в очі, що побачені ними українські ляні та конопляні узорноткані рушники вирізняються багатством художнього орнаменту, який виконували нитками різного кольору прийомми ремізного та перебірного ткання.

А от в литовських рушниках, за спостереженнями Е. Кумпикайте та Е. Ненартавічюте, найбільше таланту ткач вкладав у виконання технічного орнаменту (на основі прийомів ремізного ткання). Кінці литовських рушників зазвичай завершувались смугами різної ширини червоного, нечасто — синього й зовсім зрідка — іншого кольору. Лице однотонних рушників могли оздоблювати поліхромною вишивкою та викінчувати мереживом. До слова, святкові рушнички з аналогічними композиційними рішеннями були відомими й серед українців.

О. Никорак та Е. Ненартавічюте також знайшли дуже багато аналогій у композиційних рішеннях верет, окремі з яких вразили дослідниць своєю ідентичністю. Учасники першої зустрічі обмінялися деякими й іншими цінними спостереженнями, які будуть висвітлюватися у колективних наукових публікаціях.

Три дні роботи збігли дуже швидко, але плідно. Вони дали гарний старт для майбутніх справ. Після від'їзду гостей розпочалося активне листування, за допомогою якого триває обмін сканованою науковою літературою. Вичерпну інформацію про литовські етнографічні та мистецтвознавчі видання українській групі учених надають Е. Кумпикайте та Е. Ненартавічюте. Роботу по збору, скануванню та пересилці сканованих копій українських видань для колег з Литви взялися виконувати Т. Куцир та О. Козакевич.

Наступна триденна зустріч українських та литовських дослідників запланована на липень 2018 р. і має пройти в с. Румшішкес на території Музею народного побуту Литви. Українські мистецтвознавці, як спеціалісти з різних видів народного мистецтва,

візьмуться досліджувати широке коло творів текстилю: інтер'єрні й одягові тканини, одяг, виконані з бісеру, в'язані, плетені та мережані вироби, вишивку і вибірку на тканині, кліше для вибірки. Окрім цього планується переймання досвіду з укомплектування і зберігання музейних колекцій; реставрації й консервації пам'яток.

Литовські колеги з Каунаського технологічного університету обіцяють на практиці ознайомити українців із програмним забезпеченням «Ornamentika», впровадженням для створення схем технічного і художнього орнаменту на основі заданої групи симетрії для будь-яких переплетень чи мотивів.

Усього у рамках заходів проекту «Орнаментика етнографічного текстилю Західної України та Литви: універсальні й унікальні параметри» щороку має відбуватися по чотири зустрічі (дві в — Україні та дві — у Литві), у ході яких триватимуть наукові семінари та робота з вивчення музейних пам'яток України й Литви. Зокрема, планується ознайомлення учасників проекту з експозиціями МЕХП, Львівського історичного музею, Національного музею у Львові, Національного музею народного мистецтва Гуцульщини та Покуття імені Й. Кобринського (м. Коломия Івано-Франківської обл.), Музеєм народної архітектури і побуту імені Климентія Шептицького, Музеєм-майстернею етнографічного ткацтва у м. Радивилів Львівської обл. Розпочалися переговори з директорами перелічених державних колекцій щодо опрацювання пам'яток із фондосховищ. Наразі за особистого сприяння директора Інституту народознавства НАН України С.П. Павлюка гостинно відкритими для учасників проекту є фонди МЕХП.

Отож, перша зустріч українських та литовських учених уже принесла результати. З їх стислим викладом можна ознайомитися на сайтах Львівської міської ради [4], Інституту народознавства НАН України [3] та Національної академії наук України [2]. В цілому, завдяки українсько-литовському гранту, дослідникам етнографічного текстилю вдалося розпочати високоефективну працю, покликану репрезентувати українську культуру й науку в світі. Уже наприкінці 2018 р. з'являться колективні статті, в яких будуть відображені перші результати спільних українсько-литовських студій. Усі учасники проекту сподіваються на гарний ужинок на міжнародній ниві

ISSN 1028-5091. Народознавчі зошити. № 2 (140), 2018

Тканий рушничок. Фрагмент декору. Перша половина ХХ ст., с. Блажове Рокитнянського р-ну Рівненської обл. МЕ СТ-1425 / КВ 18466. Фотоархів проекту

25.01.2018 р. Е. Ненартавічюте і О. Никорак обговорюють художні особливості українських рушників на паску. Фото О. Федорчук

задля миру, розвитку наукових знань та процвітання етнічної неповторності двох братніх народів.

1. Архів відділу народного мистецтва. Протокол № 1 робочого семінару учасників українсько-литовського проекту «Орнаментика етнографічного текстилю Західної України та Литви: універсальні й унікальні параметри» від 23 січня 2018 р.
2. Інститут народознавства НАН України спільно з фахівцями із Литви розпочав роботу над реалізацією дослід-

- ницького проекту «Орнаментика етнографічного текстилю Західної України та Литви: універсальні й унікальні параметри» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.nas.gov.ua/UA/Messages/News/Pages/View.aspx?MessageID=3746> (від 02.02.2018).
3. *Куцир Т.* Українсько-литовський проект «Орнаментика етнографічного текстилю Західної України та Литви: універсальні й унікальні параметри» (2018—2019 рр.) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://ethnology.lviv.ua/ua/news_details/0/72.html (від 01.02.2018).
 4. Українсько-литовський проект «Орнаментика етнографічного текстилю Західної України та Литви: універсальні й унікальні параметри» (2018—2019 рр.) стартував у Львові [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://city-adm.lviv.ua/news/science-and-health/science/245622-ukrainsko-lytovskiy-proekt-ornamentyka-etnohrafichnoho-tekstyliu-zakhidnoi-ukrainy-ta-lytvu-universalni-i-unikalni-parametry-2018-2019-rr-startuvav-u-lvovi> (від 29.01.2018, 18:45 / Прес-служба ЛМР / 096).
 5. У Львові триватиме перша робоча зустріч щодо реалізації дворічного українсько-литовського гранту «Орнаментика етнографічного текстилю Західної України та Литви: універсальні й унікальні параметри» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://city-adm.lviv.ua/news/science-and-health/science/245316-u-lvovi-tryvatyme-persha-robocza-zustrich-shchodo-realizatsii-dvorichnoho-ukrainsko-lytovskoho-hrantu-ornamentyka-etnohrafichnoho-tekstyliu-zakhidnoi-ukrainy-ta-lytvu-universalni-i-unikalni-parametry> (від 17.01.2018, 10:06, Уляна Шпуляр / 1073).
 6. *Федорчук О.* Українсько-литовський грант «Орнаментика етнографічного текстилю Західної України та Литви: універсальні й унікальні параметри» [Електро-

ний ресурс]. — Режим доступу: http://ethnology.lviv.ua/ua/news_details/0/69.html (від 17.01.2018).

Olena Fedorchuk, Tetiana Kutsyr, Egle Kumpikaite, Daiva Milasiene, Erika Nenartaviciut

IN THE SEARCH
OF ETHNO-ARTISTIC IDENTITY:
Ukrainian-Lithuanian Studios (the First Meeting)

The paper begins a series of chronicles dedicated to Ukrainian-Lithuanian interdisciplinary research project «Ornamentation of West Ukrainian and Lithuanian Folk Textile: Universal and Unique Parameters». The project's aims and objectives as well as all the activities of the first Ukrainian-Lithuanian meeting which took place in January 2018 in the Institute of Ethnology of NAS of Ukraine are presented.

Keywords: Ukraine, Lithuania, ethnic art, cultural markers, ethnographic textile.

Олена Федорчук, Тетяна Куцир, Егле Кумпикайте, Дайва Милашене, Ерика Ненартавичюте

В ПОИСКАХ ЭТНОХУДОЖЕСТВЕННОЙ
ИДЕНТИЧНОСТИ:

украинско-литовские студии (встреча первая)

Статья начинает серию хроник, цель которых — освещать украинско-литовский междисциплинарный научно-исследовательский проект «Орнаментика этнографического текстиля Западной Украины и Литвы: универсальные и уникальные параметры». Репрезентируются цели и задачи проекта, а также все мероприятия первой украинско-литовской встречи, которая состоялась в январе 2018 г. в стенах Института народоведения НАН Украины.

Ключевые слова: Украина, Литва, этническое искусство, культурные маркеры, этнографический текстиль.